

ירושלים סטודנטים נקודות חן

שלמה צזנה

**עיר דוד
ומול
המקדש**

- 1 תצפית על הר הבית מגג ישיבת אש התורה
- 2 הכותל המערבי
- 3 מנהרות הכותל
- 4 כניסה במנהרה התת קרקעית בעיר דוד ויציאה בגן הארכיאולוגי ירושלים
- 5 הגן הארכיאולוגי ומדרגות חולדה

**משמעון
הצדיק להר
הצופים**

- 39 גבעת התחמושת
22 קבר שמעון הצדיק
20 מערת צדקיהו
21 מוזיאון רוקפלר
17 יד אבשלום, קברי משפחת בני חזיר
16 הר הזיתים
18 הר הצופים, גן ניקנור

הרובע
היהודי

- 11 ארבעת בתי הכנסת הספרדיים
- 12 בתי מחסה
- 10 כניסה לבית הכנסת החורבה ועלייה לתצפית
- 8 מוזיאון הרובע היהודי, הבית השרוף
ובית הכנסת תפארת ישראל
- 9 החומה הרחבה והמגדל הישראלי
- 13 הקרדו (חזרה לכיוון בתי הכנסת הספרדיים)

מגיא
בן הינום
להר ציון

- 50 פארק סדי
7 מצודת דוד
6 שער יפו, עלייה לחומות העיר העתיקה וירידה בהר ציון
14 קבר דוד המלך, מרתף השוואה

משכנות
שאננים
והמושבה
הגרמנית

- גיא בן הינום: מלון הר ציון
מוזיאון הרכבל
משכנות שאננים, טחנת הקמח
מתחם התחנה, פארק המסילה
טיילת ארמון הנציב, האמה
החשמונאית

קריית
הלאום

- 31 גן הוורדים
- 27 הכנסת, מנורת הכנסת
- 29 היכל הספר
- 30 דגם בית שני
- 28 מוזיאון ישראל, גן האומנות
- 33 הגן הבוטני

**השכונות
הוותיקות**

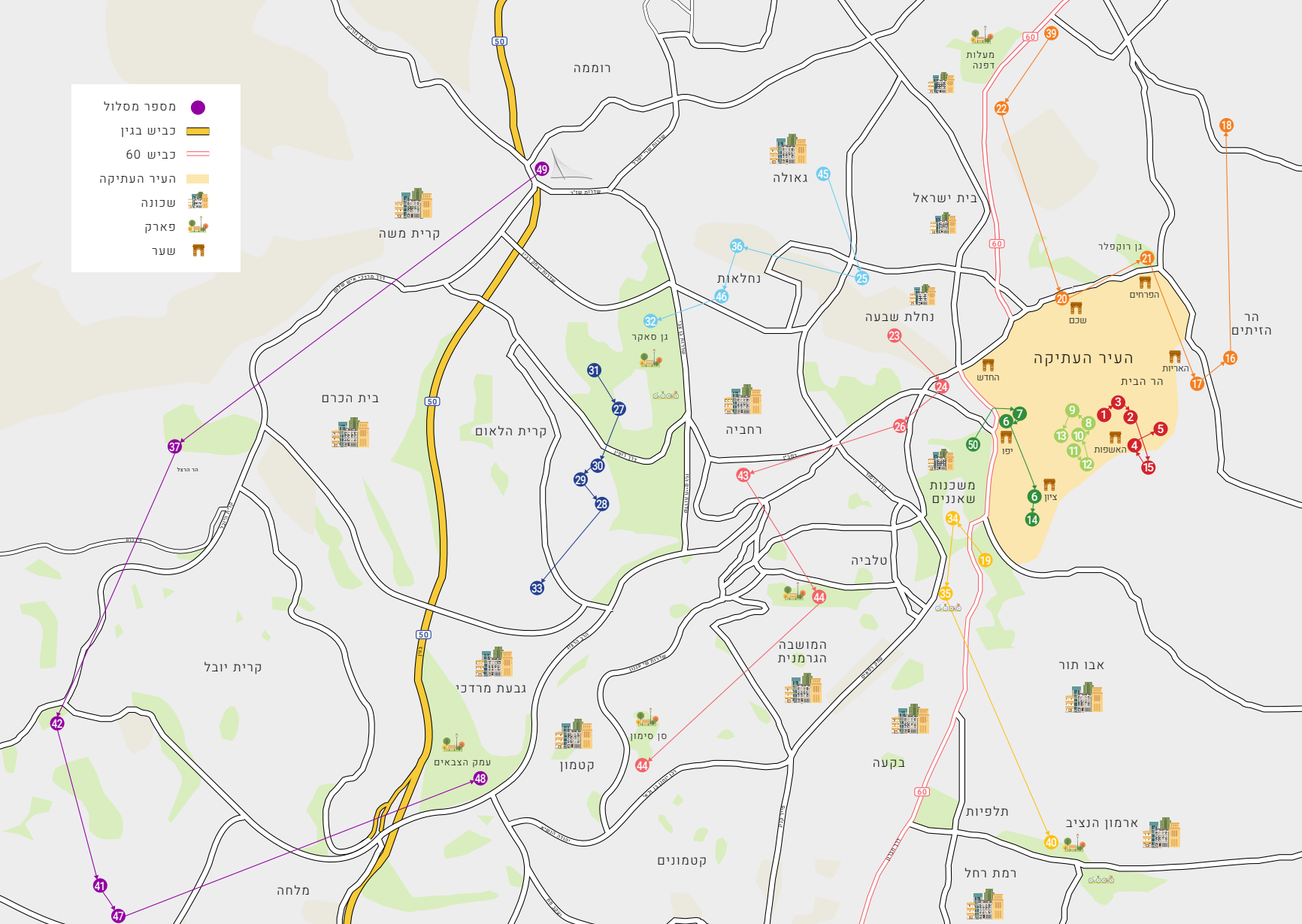
- נחלת שבעה, חצר פיינגולד 23
ממילא, הבית שאירח את הרצל 24
שכונת מחנה ישראל, מלון המלך דוד 26
רחביה: שדרות בן מימון, בית הנשיא 43
ובית רה"מ הראשון.
גן הנסן, גן סן סימון 44

ממא
שערים
לנחלאות

- 45 כיכר השבת
25 רחוב העביאים, רחוב הרב קוק
36 שוק מחנה יהודה והשוק העירי
46 נחלאל: חצר בוסתן ספרדי ובית הכנסת עדס
32 גן סאקר

הר
הזיכרון

- גשר המיתרים ושכונת עץ חיים 49
הר הרצל, השביל המחבר 37
עין כרם - המפלצת 42
גן החיות התנ"כי 41
עין יעל, קניון קדום 47
עמק הצבאים 48

שלמה צזנה

ירושלים

100 נקודות חן

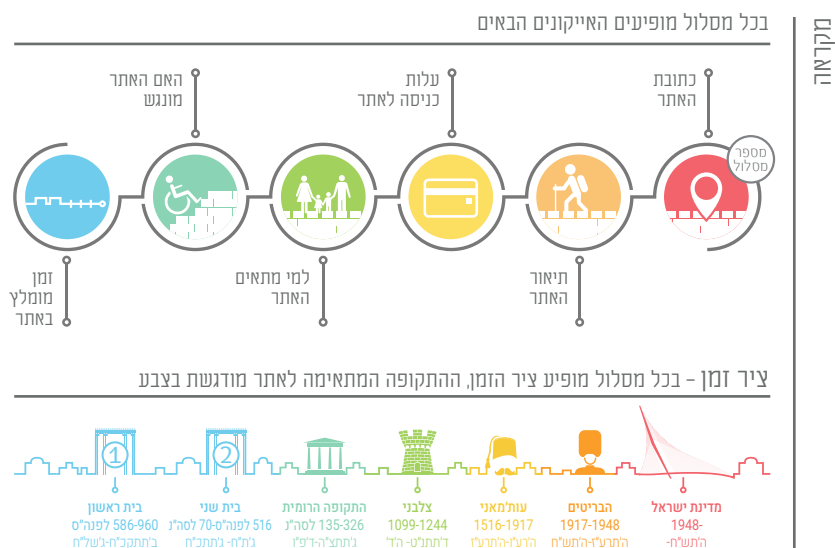
פתיחה

מעולם, בתולדות האנושות, לא הייתה אהבה כה גדולה של עם למקום כמו אהבת העם היהודי לירושלים. האהבה הזאת התממשה באופן מופלא בחמישים השנים האחרונות. נראה שדברי הנביאים מתממשים ממש מול עינינו. עבור רובנו הדבר כבר נראה מובן מאליה. עבור רבים ירושלים היא עיר מגורים, עבודה, מקום תפילה או שמגיעים אליה לבילויים וטיולים. ירושלים של היום היא לא רק עיר עם עבר מפואר, אלא גם עם הווה חי ושוקק ועם עתיד מבטיח. היום זוהי עיר גדולה, מגוונת, שלצד הישן והקיים, משתנה ומחדשת כל הזמן.

לעיתים נדמה שאנחנו, כל אחד מאתנו, לא מקדיש לה את הזמן הדרוש כדי להכירה כראוי. לחקור את רבדיה. אין דרך טובה יותר להכיר מקום ולהתוודע לסודותיו ולהתחבר אליו, מאשר להגיע אליו פיזית, "להכיר דרך הרגליים" והרי ידוע שטוב מראה עיניים. הליכה ברחובות העיר, ההתבוננות באנשים, במבנים, בשווקים, בכל מה שיש לה להציע, מרתקים ומוסיפים דעת.

ספרים רבים, בתחומי עניין מגוונים, נכתבו על ירושלים. אוצר בלום של מידע גם ממלא את מרחביו הכמעט אינסופיים של הרשת. ולמרות זאת, דווקא בעידן אוטוסטרדות המידע הבלתי מוגבל, בא ספר הזה כדי להצביע באופן ממוקד ולקבוע מה אסור לפסס, מה כדאי להכיר, וחייבים לדעת.

הספר מתמקד במאה נקודות ציון משמעותיות בירושלים, דרך 50 אתרי חובה, אותם אפשר להכיר בתשעה מסלולים העוברים בעיר העתיקה ובסביבותיה, במרכז העיר, בקרית הלאום ובשכונות. ציוני דרך המיועדים עבור כל מי שמעוניין להבין, ללמוד, לחקור, לטייל ולבלות בירושלים. אתרים שמציגים את ירושלים כפי שהיא: קסומה, מסקרנת, קדושה, היסטורית ומתחדשת.

ירושלים 100 נקודות חן | שלמה צזנה
Jerusalem Tour | Shlomo Cesana

עורכת אחראית: מרים הופמן-גילת

עריכה לשונית: האלי סולומון

עיצוב והפקה: אשחר & more | 02-6511122

ראומה הכט

תצלומים: שלמה צזנה, יוסי זמיר, שי בן עמי, גארו נלבנדיאן,

ליאור מזרחי, פלאש 90

כריכה: shutterstock/danielcastromaia

תצלומים נוספים: עמ' 11: shutterstock/OPIS Zagreb

עמ' 39: shutterstock/Robert Hoetink

עמ' 57: shutterstock/ChameleonsEye

עמ' 81: shutterstock/Neshama Roash

עמ' 108: shutterstock/alefbet

עמ' 110: shutterstock/danielcastromaia

נדפס בישראל, תשרי ה'תשע"ח | ספטמבר 2017

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

©

כל זכויות ההדפסה שמורות

להוצאת ספריית בית אל בע"מ

ת"ד 34101 ירושלים 91340

טל' 02-6427117

www.beitel.co.il

All Rights reserved 5778 – 2017

Printing Rights reserved to Sifriyat Bet-El Publishing Ltd.

P.O.B 34101 Jerusalem 91340

Tel. 02-6427117

תוכן

60	26	שכונת מחנה ישראל מלון המלך דוד	10	1	הר הבית סלע השתייה
62	27	קריית הלאום מנורת הכנסת	12	2	הכותל המערבי ברכת הכהנים
64	28	מוזיאון ישראל גן האמנות (גן הפסלים)	14	3	מנהרות הכותל מרכז שרשרת הדורות
66	29	היכל הספר מגילת ישעיהו	16	4	הגן הארכיאולוגי (מרכז דוידסון) לבית התקיעה לה
68	30	דגם ירושלים בימי בית שני מוזיאון ארצות המקרא ומוזיאון המדע	18	5	מדרגות חולדה מקוואות טהרה
70	31	גן הוורדים התחנה לחקר ציפורי ירושלים	20	6	חומות העיר העתיקה שערי החומות
72	32	גן סאקר הפילבוקס	22	7	מצודת דוד החפיר
74	33	הגן הבוטני פריחת הדובדבן	24	8	הרובע ההרודיאני מוזיאון הבית השרוף
76	34	משכנות שאננים טחנת הקמח	26	9	החומה הרחבה המגדל הישראלי
78	35	מתחם התחנה פארק המסילה	28	10	החורבה תפארת ישראל
80	36	שוק מחנה יהודה השוק העיראקי	30	11	ארבעת בתי הכנסת הספרדיים פח השמן והשופר
82	37	הר הרצל השביל המחבר	32	12	בתי מחסה סמל רוטשילד
84	38	יד ושם אנדרטת הקרון	34	13	הקרדו טיילת הגגות
86	39	גבעת התחמושת הקרב	36	14	קבר דוד המלך מרתף השואה
88	40	טיילת ארמון הנציב האמה החשמונאית	38	15	בריכת השילוח שטח G
90	41	גן החיות התנ"כי האקווריום	40	16	הר הזיתים בית הקברות היהודי
92	42	עין כרם המפלצת	42	17	יד אבשלום קברי הכוהנים זכריה ובני חזיר
94	43	שדרות בן מימון בית הנשיא ובית ראש הממשלה	44	18	הר הצופים גן ניקנור
96	44	גן סן סימון גן הנסן	46	19	גיא בן הינום מלון הר ציון ומוזיאון הרכבל
98	45	כיכר השבת הפשקווילים	48	20	מערת צדקיהו הבונים החופשיים
100	46	חצר בוסתן ספרדי בית הכנסת עדס	50	21	מוזיאון רוקפלר קברי המלכים
102	47	עין יעל קניון קדום	52	22	קבר שמעון הצדיק מתחם בתי ניסן בק
104	48	עמק הצבאים הצבי הארץ ישראלי	54	23	נחלת שבעה וסביבתה חצר פיינגולד
106	49	גשר המיתרים שכונת עץ חיים	56	24	ממילא הבית שאירח את הרצל
108	50	פארק טדי מזרקת האריות	58	25	רחוב הנביאים רחוב הרב קוק

הַקִּדְשָׁתִי אֶת הַבַּיִת הַזֶּה
אֲשֶׁר בָּנִיתָה, לְשׁוֹם שְׁמִי שָׁם
עַד עוֹלָם; וְהָיוּ עֵינֵי וְלִבִּי
שָׁם, כָּל הַיָּמִים

הר הבית

מקום שני בתי המקדש שניצבו כאן במשך 1,000 שנה. דוד המלך כבש את העיר היבוסית שלמרגלות הר המוריה וקבע בה את בירת ממלכתו המאוחדת (במאה העשירית לפני הספירה). בנו, שלמה, הקים בהר את בית המקדש הראשון. 400 שנה אחר כך, נבוכדנאצר מלך בבל הרסו והגלה חלק מיהודי העיר. עם השנים, אושר לגולים לשוב ו-70 שנה אחר כך, נבנה באותו המקום בית המקדש השני. המקדש שופץ עם כינונה מחדש של ממלכה יהודית עצמאית, הממלכה החשמונאית (במאה השנייה לפני הספירה). שיפוץ משמעותי יותר התבצע כמאה שנים מאוחר יותר, בימי מלכותו של הורדוס, אז הורחב שטחו והוא הפך לאחד המבנים המרשימים בעולם הקדום. הבית השני נהרס ב-70 לספירה במהלך דיכוי מרד, שביצעו הרומאים בראשותו של הקיסר טיטוס אספסיאנוס. המקדש הועלה באש, אך כליו ואוצרותיו נשדדו והובאו לרומא, שם הוצגו לראווה בתהלוכת ניצחון.

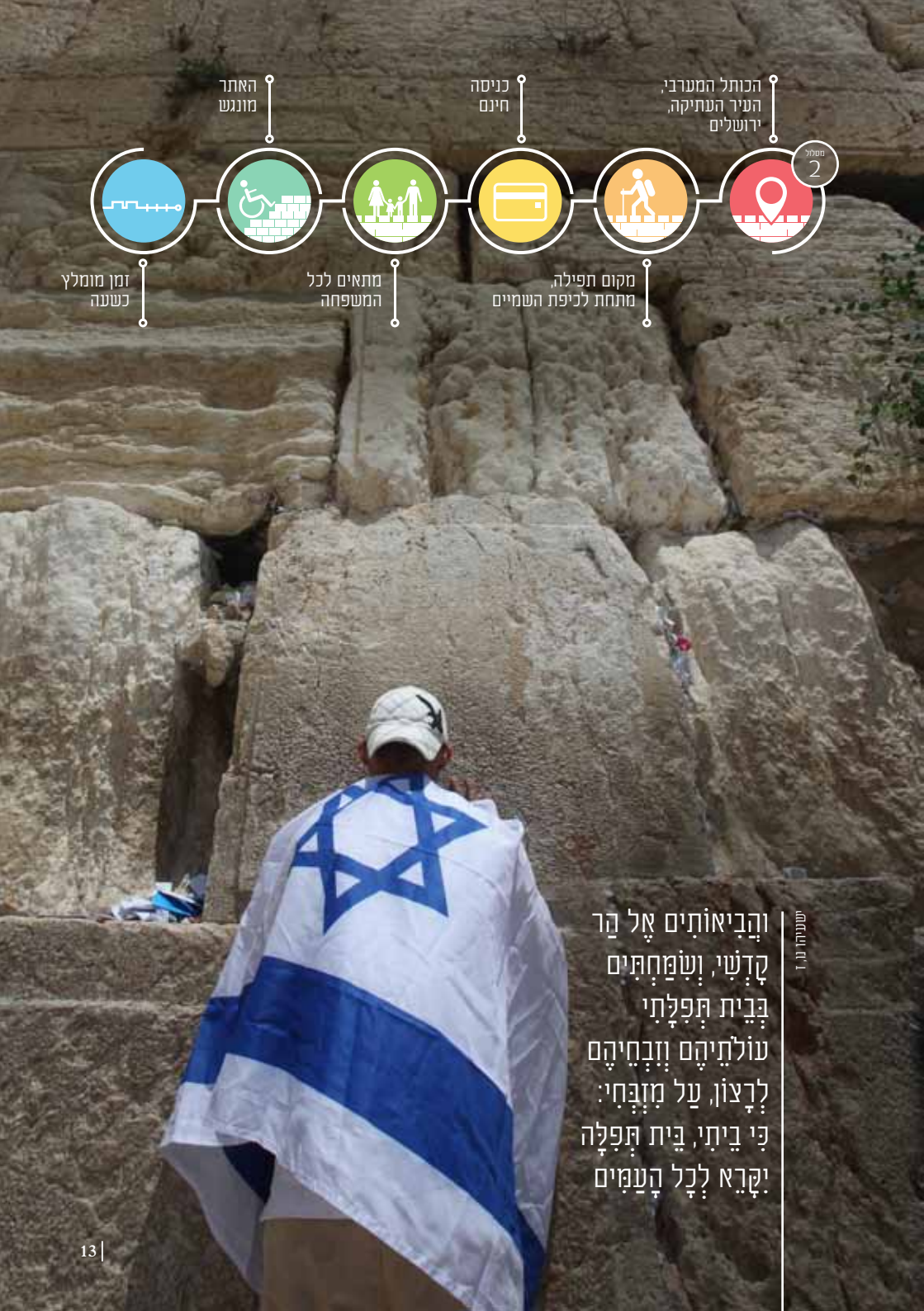
העם היושב בציון לא ויתר וב-132 לספירה פרץ מרד נוסף ברומאים, מרד בר כוכבא, שהעמיד את גאולת ירושלים כסמלו המרכזי. ב-135 לספירה הוכנע המרד ומי שנותר בחיים הוגלה. הכניסה להר הבית ליהודים נאסרה, אך הכיסופים למקום ולעיר נמשכו לעד. ב-638 לספירה כבשו המוסלמים את ירושלים, והשליט עבד אל-מלך הקים בה את כיפת הסלע. בנו, החליף המוסלמי אל וליד, בנה בסמוך את מסגד אל אקצא. במלחמת השחרור נפלה העיר העתיקה לידי הירדנים, אשר על אף הסכמים בין-לאומיים מנעו גישת יהודים אל הר הבית ואל הכותל. רק 19 שנים אחרי קום המדינה, במלחמת ששת הימים, שוחררה ירושלים וישראל כבשה את הר הבית מידי הירדנים. לראשונה, אחרי אלפיים שנות גלות, הריבונות הישראלית שבה אל ההר. העומד בשעריו היום, יכול לשאת תפילה לבניין שעתיד להיבנות, כפי שנאמר בחזון יחזקאל.

סלע השתייה

הסלע שמוגן היום מתחת לכיפה המוזהבת, שימש לאורך השנים מקום מזבח לה'. לפי המסורת, תהליך בריאת העולם החל מסלע זה ועליו הושתת העולם. מכאן גם נגזר שמו: סלע השתייה. לאחר שהאדם חטא וגורש מגן העדן הוא בנה על הסלע את המזבח הראשון לכפר על חטאו. אחרי המבול, בנה נוח מזבח באותו המקום. אברהם אבינו נצטוו להעלות את יצחק בנו לעולה "במקום אשר יבחר ה'", שהמסורת הקדומה מזהה אותו עם מקום זה. דוד המלך בנה במקום את המזבח שעצר את מגפת הדבר שהרגה בתושבי העיר ובכך גם נקבע המקום למקדש.

העלייה אל הר הבית כוללת דינים מיוחדים, סייגים ואיסורים הלכתיים. על פי פסיקת הרבנות הראשית לישראל יש כיום איסור גורף לעלות אל ההר. העלייה אל הר הבית אפשרית כיום ליהודים אך ורק דרך שער המוגרבים. שעות הכניסה מוגבלות, בהוראת המשטרה, אסורה התפילה על ההר. מומלץ להגיע ללא תיק או ציוד.

הכותל המערבי

הכותל הינו הקיר המערבי מבין ארבעת קירות התמך שהקיפו את בית המקדש השני בתקופת מלכותו של הורדוס, אשר הרחיב את שטח הבית (במאה הראשונה לפנה"ס) והוא הפך לאחד המבנים המרשימים בעולם הקדום. בתקופת בתי המקדש, הכותל לא היה מקודש, אלא רחוב המוביל אל ההר. מבין ארבעת כותלי ההר, הכותל המערבי הפך למקום תפילה, מאחר והוא הקרוב ביותר למקום המקדש שחרב על ההר.

מבין ארבעת כותלי ההר, דווקא הכותל המערבי הפך למקום תפילה, מאחר והוא הקרוב ביותר למקום המקדש

כובשי ירושלים לאורך המאות שינו בכל פעם את המיקום המותר לתפילת יהודים, תחילה ניתן היה להתפלל היכן שהיום ממקום אחד משערי הר הבית, שער הכתנה. עם השנים נדחקו היהודים לרחבה הנוכחית, שעד לשנת תשכ"ז-1967, הייתה סמטה צרה בשכונת המוגרבים - עולי רגל מוסלמים מצפון אפריקה שהשלטון העניק להם

מגורים במקום. עם שחרור העיר, נהרסה השכונה הערבית והוכשרה רחבת תפילה גדולה במקום. כיום שער הכניסה היחידי להר הבית, למי שאינו מוסלמי, הוא השער שסמוך לרחבת הכותל ושמו "שער המוגרבים".

הכותל בנוי מאבנים גדולות, שלהן סיתות מיוחד - השוליים מסותתים נמוך יותר, כמו מסגרת מסביב, כפי שהיה נהוג בתקופתו של הורדוס. אורכו של הקיר המערבי, 488 מטרים. רובו של הקיר מוסתר בבתים שהקימו הממלוכים, היום בתי הרובע המוסלמי. רחבת הכותל הגלויה לעין משתרעת לאורך 60 מטרים.

ברכת הכהנים

המצווה הקדומה לעלות לרגל אל בית ה' שבירושלים ולהיראות לפניו שלוש פעמים בשנה, בשלושת הרגלים - בסוכות, בפסח ובשבועות - לא גוועה עם החורבן. העלייה להר הבית השתרשה במסורת היהודית וכך נולד הצורך לעלות אל עבר מקום המקדש. כשזה לא התאפשר, העלייה התרכזת, כאמור, במקום הקרוב ביותר לקודש הקודשים, בכותל המערבי. ואכן, בתפילות הבוקר - השחרית והמוסף - בחול המועד פסח וסוכות, רחבת הכותל מלאה בעשרות אלפי מתפללים. קטע מהתפילה, שבו הכהנים מברכים את העם בברכה הקדומה, ברכת הכהנים, שעה שידיהם נשואות כלפי מעלה והם עטופים בטליתות, הופך בחגים לטקס מרשים ולשיאה של התפילה במתחם.

וְהִבְיָאוּתִים אֶל הָרַקְדָּשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלִיתִיהֶם וְזִבְחִיהֶם לְרָצוֹן, עַל מִזְבְּחִי: כִּי בֵיתִי, בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים

ישעיהו נ"ד

הלא אלהים יחקר
זאת: כי הוא ידע
תעלמות לב

תהלים מד, כב

מנהרות הכותל

סמוך לרחבת התפילה בכותל המערבי אפשר להיכנס למנהרה, ללכת בה לכל אורכו של הכותל המערבי ולצאת בפינה הצפון מערבית של הר הבית. לפני 2,000 שנה מפלס הרחוב עבר כאן, אלא שעם השנים, נבנו בתים בצמוד לכותל ובמפלסים גבוהים יותר.

הצועד במנהרה מגיע אל מול קודש הקודשים. מבין כל הקטעים לאורכו של הכותל המערבי, נקודה זו היא הקרובה ביותר למקום המקדש הממוקם 97 מטרים מזרחה. היום פועל בנקודה זו במנהרות - בית כנסת.

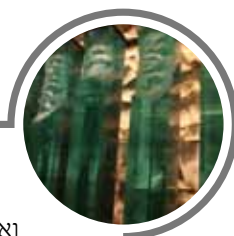
מי שצעד בימי בית שני בדרכו אל בית המקדש, דרך על אבנים אלו ממש

הצועד במנהרה ייתקל באבן הכותל הכבדה ביותר: משקלה של האבן הוא 600 טון, שווה ערך לשמונה טנקים. חישוב נפחה התבצע לפי מידותיה: אורכה 13.6 מטרים, גובהה

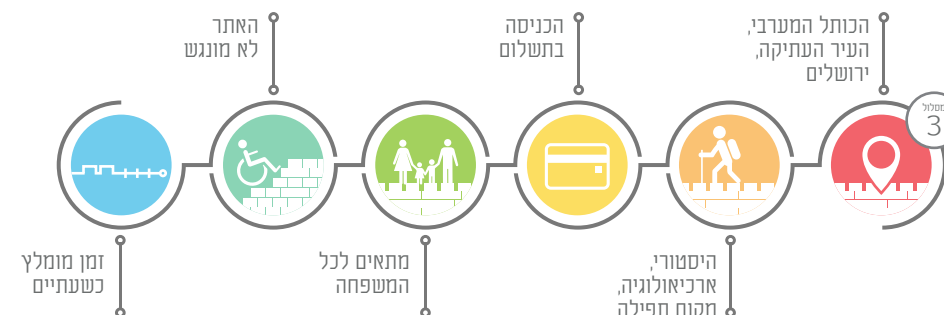
3.5 מ' ועומקה 4.6 מ'. זוהי האבן הגדולה ביותר שנמצאה בארץ ומהאבנים הגדולות ביותר ששימשו לבנייה בעולם העתיק.

בקטע האחרון של המנהרה, נחשף ריצוף הרחוב המקורי מתקופת בית שני. במילים אחרות, מי שצעד בימי בית שני בדרכו אל בית המקדש, דרך על אבנים אלו ממש. ההליכה במנהרה מאפשרת לחזור בזמן אל מפלס הרחוב של תקופת בית שני. בתיאום מראש | אפשר לתאם גם סיור לילה. קטעים צרים וחשוכים יחסית, לא מומלץ לבעלי קשיי נשימה | www.thekotel.org.il

מרכז שרשרת הדורות

באחת ממנהרות הכותל הקימו מיצג של זכוכית ואור. זהו מרכז מבקרים ייחודי. הסיור משלב שיח בין יצירות מפוסלות בזכוכית, תאורה ואבן ירושלמית. המבקר מוזמן לגעת בחומר, כחלק מהחווייה ומהניסיון לחבר בין חומר לרוח. המסייר במרכז צועד בין חדרים, כאשר בכל חדר מוצגת בפניו תקופה בשרשרת הדורות של העם היהודי, החל מאבות האומה, 12 השבטים וכלה בתקומה. בכל חדר שכבות זכוכית ומבעד לאפלט החדרים בוקעות קרני אור המאירות את היצירות; פלטות שמונחות זו על זו ומסמלות את רובדי הדורות של העם היהודי.

בתי הכנסת הספרדיים

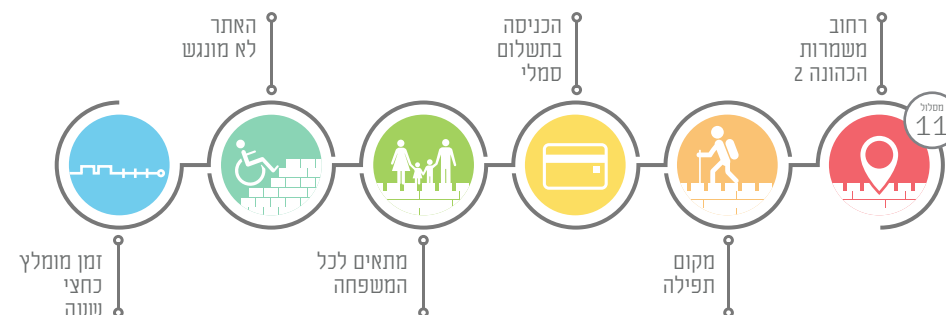
מכלול של ארבעה בתי כנסת במתחם אחד: יוחנן בן זכאי, אליהו הנביא, האיסטנבולי והאמצעי.

תחילה נבנה בית הכנסת "אליהו הנביא" בסוף המאה ה-16, אך בשל מצוקת מקום וריבוי סגנונות התפילה של העולים מארצות שונות, נפתח בצמוד בית כנסת נוסף, ועוד אחד ועוד אחד.

מי שעומד במפלס הרחוב ומתבונן במתחם בתי הכנסת, יבחין בשני אלמנטים: הראשון, מבנה שצורתו חצי גליל והוא צמוד לקיר הדרומי ומזכיר מחראב של מסגד (גומחה בקיר מסגד המצביעה על כיוון התפילה). לחצי הגליל שרואים מבחוץ, אין זכר בבית הכנסת והסברה היא שתפקידו נועד ליצור רושם של

בית תפילה מוסלמי ולצמצם את הפגיעה בו. האלמנט השני, הוא העובדה שבית הכנסת בנוי במפלס נמוך, המחייב ירידה ממפלס הרחוב. הדבר מלמד ככל הנראה על חוסר הביטחון הדתי שחשו יהודים תחת השלטון הזר בירושלים. בתקופות שונות תחת שלטון האסלאם, נאסר עליהם להקים בתי תפילה ולשפצם ומי שבנה בית כנסת קבע לו מקום מוסתר. עדת המתפללים רואה במקומו הנמוך של בית הכנסת את השתקפותו של הפסוק מתהילים קל, א: "ממעמקים קראתך ה'".

www.rova-yehudi.org.il

פח השמן והשופר

בכותל המזרח שבבית הכנסת על שם רבן יוחנן בן זכאי (שהקים לאחר החורבן מרכז רוחני חלופי ביבנה) שני ארונות קודש צמודים (ולא אחד כמקובל) שקועים בשערים מקושטים ומסוגננים. כפי הנראה בהשפעת בית הכנסת הרמב"ן, בית כנסת קדום שפעל ברובע היהודי וגם בו היה ארון קודש כפול. מנהג מעניין בבית הכנסת: על מדף בקיר הדרומי שמרו המתפללים באופן קבוע שופר ופך שמן. זאת הייתה דרכם של המתפללים לבטא את כמיהתם לגאולה, הם מספרים כי כאשר המשיח יבוא, אליהו הנביא ייכנס לכאן, יתקע בשופר וישתמש בשמן כדי למושחו על ראשו של בן לושלת דוד המלך.

בתי מחסה

בתי מחסה הם עדות לעזרה ההדדית שהעניקה הקהילה היהודית לחלשים. בשנת 1858 הוחלט להקים בניין דירות שיאכלס את העניים חסרי הדיוור בקהילה היהודית שבעיר העתיקה בירושלים. מדובר בשנים שבהן הצפיפות בעיר העתיקה הייתה גדולה ועוד לפני שהוצע דיוור מחוץ לחומות. קבוצה של יהודים יוצאי הולנד וגרמניה רכשה את השטח הפתוח היחידי שעוד נשאר בתחומי העיר העתיקה, שטח מוזנח בסמוך לחומות, לא הרחק משער ציון, והקימה בו את הדיוור הציבורי הראשון בארץ. ועדת הקבלה קבעה רק כלל אחד: מי שיזכה בדירה, מחויב לצאת ממנה תוך שלוש שנים, שבהן הוא ימצא עבודה, יחסוך כסף ויצליח לצאת ממעגל העוני. הדירות במתחם מנו שני חדרים ומטבח, סטנדרטים מרווחים באותם ימים.

הבניין המרכזי בשיכון העניים, בן שתי הקומות, שבחזית כל קומה שש קשתות - זכה לשם "בית רוטשילד", על שמו של התורם העיקרי של הפרויקט, הברון וילהלם קרל דה רוטשילד מפרנקפורט. היום שוכנים בבית רוטשילד תלמוד תורה לילדים ומשרדי החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי. www.rova-yehudi.org.il

תהלים קכ"ד
כְּחָצִים בֵּיד
גִּבּוֹר בֶּן בָּנִי
הַנְּעוּרִים

סמל רוטשילד

סמלה של המשפחה התורמת, משפחת רוטשילד, הוטבע במרכז הבניין. בסמל, אגרוף קפוז הלוכד בחוזקה חמישה חיצים, המסמלים את חמשת ילדיו ומקימי שושלות רוטשילד ברחבי אירופה. מתחת לסמל מופיעות בלטינית שלוש המילים המבטאות את רוח המשפחה: אחדות, יושר, חריצות. האגדה מספרת כיצד נולד סמל המשפחה: אבי המשפחה, מאיר רוטשילד, חשש ממריבות חזרות ונשנות שהתרחשו בין חמשת ילדיו האהובים. הוא קיבצם סביב השולחן והניח עליו חמישה זרדים. האב נתן לבן הזקונים זרד וביקש ממנו לשבור אותו. הבן חצה אותו בקלות. אחר כך לקח האב חמישה זרדים, איגד אותם וביקש מהבכור לשבור אותם. הבכור התאמץ, אך נכשל. "בנים", אמר להם אביהם, "בשעה שאתם מאוגדים, שום כוח לא יוכל לכם".

